

Hukuk Tarihinin Dönüşümü: Uluslararası Davalar ve Yargının Evrimi *Çağla DALYANCI

Hukuk toplumsal ilişkilerin düzeni sağlamak amacıyla oluşturduğu normların bir araya gelmesiyle oluşmaya başlamış dinamik bir olgudur. Bu çerçevede hukukun evrimi, insanlık tarihindeki adaletsizlikler, toplumsal dönüşümler ve sosyal mücadelelerle şekillenmiştir. Her dönem, belirli toplumsal ihtiyaçların ve kimliklerin yansıması olarak, hukukun biçimini etkileyen önemli gelişmelere sahne olmuştur. Ünlü tarihi davalar, hukukun temel ilkelerini belirleyen ve toplumsal normları dönüştüren önemli kilometre taşları olarak karşımıza çıkmıştır. Her biri, adalet arayışında insanlığın nasıl ilerlediğini ve hukukun nasıl aşamalardan geçerek evrildiğini gözler önüne sererken, aynı zamanda insan hakları, bireysel özgürlükler ve uluslararası hukuk gibi alanların gelişimini de derinlemesine etkilemiştir. Bu bağlamda, hukukun evrimi, çeşitli aşamalardan geçerek modern hukuk evrenselliğine önemli katkılarda bulunmuştur. Bunu açıklamak için ünlü tarihi davalardan somut örnekler kullanarak karşılaştırmalı bir yöntem izlenecektir.

İlk olarak modern hukukun evrimleşmesinde önemli katkıda bulunan ünlü davalardan biri Marbury v. Madison Davasıdır. Marbury v. Madison davası, yargı denetiminin temelini oluşturan önemli bir hukuki ilke olan “anayasa üstünlüğü” prensibinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu prensip, yasaların Anayasa’ya aykırı olması durumunda geçersiz sayılacağına dair bir anlayışı pekiştirmiştir. Böylece Yüksek Mahkeme anayasal normların korunmasının sağlanmasında yargı organının kritik bir rol oynadığını vurgulayarak, hukukun gelişiminde belirleyici bir mekanizma olarak kendini konumlandırmıştır. Amerika Birleşik Devletleri tarihinin en önemli yargı davalarından biri olan bir davadır ve bu davanın ilk ana temel yapı taşları ABD yargı hukuk sisteminde 1803 yılında görülmüştür.

Davanın arka planına ve detaylarına inildiğinde ilk olarak Yüksek Mahkeme Başkanı John Marshall’ın, yargı yetkisi üzerine yaptığı etkili yorumlar ön plana çıkmaktadır. İlk başta davanın sürecinde yetkili olan yargı başkanının kim olduğunu açıklamakla başlanmalıdır. Marshall ülkenin dördüncü baş yargıcısıydı. Marbury v. Madison davasında tarafsız bir hakem olma konumunda değildi. 1801 yılında Dışişleri Bakanı olarak görev yaptıktan sonra Cumhurbaşkanı John Adams tarafından atanmıştı. Genellikle Marshall, tanınmış bir ünlü Federalist olmasına rağmen bu çıkarlarını savunurken partisel çıkarları gözetmeyen bir tutum sergilemiş aynı zamanda Marbury v. Madison davasında verdiği kararlarda etkili olmuş ve Yüksek Mahkeme'nin gücünü artırma çabasını şekillendirmiştir. Bu davanın ilk basamak

noktası, John Adams'ın başkanlık döneminin sona erdiği 1801 yılında "gece yarısı atamaları" adı verilen uygulamalar sırasında ortaya çıkmıştır. Adams, görev süresi sona ermeden önce birçok federal yargıç ataması yapmıştır. Bu atamalardan biri olan William Marbury, yargıç olarak atanmış ancak atanma belgeleri Dışişleri Bakanı James Madison tarafından teslim edilmemiştir. Marbury, Madison'a karşı dava açarak atanma belgesinin kendisine verilmesini talep etmiştir. Dava, Yüksek Mahkeme'ye taşınmıştır. Yüksek Mahkeme Başkanı John Marshall, bu davanın yargıcını yapmıştır. Marshall tarafından üç soru sorulmuştur.

- Marbury'nin komisyona katılma hakkı var mıydı?
- Mandamus emri uygun bir çözüm müydü?
- Yargıtay'ın böyle bir emir verme yetkisi var mıydı?

Marshall, Marbury'nin komisyonunun hak sahibi olduğunu ve bu hakkın ihlal edildiğini savundu. Ayrıca Marbury'nin vekaleten mahkemeye başvurabileceğini belirtti. İlk iki sorunun yanıtı ise evet olmuş oldu. Yüksek Mahkeme'nin Madisona tutuklama kararı vermesinin temel nedeni, Baş Yargıç John Marshall'ın Yüksek Mahkeme'nin yetki çıkarma yetkisine sahip olmadığı değerlendirmeleriydi. Marshall, Marbury'nin mandamus talebini içeren 1789 Yargı yasasının ABD Anayasası'nın III. Maddesi, 2. Bölümü ile çeliştiği tespit edilmişti. Marshall'ın iradi beyanında vurguladığı nokta ise "Hukukun ne olduğunun tamamen belirlendiği yargı organının yetkisi ve görevidir. İki yasayla çelişiyorsa mahkemeler onun birinin nasıl uygulanacağına karar vermelidir." Bu bağlamda, Yargı Yasası'nın Anayasa'da mahkemelere kayıtlı orijinal yargı yetkisini aşarak, Kongre'nin yasama yetkisini ihlal ettiğini savundu. Dava sonucunda Marbury v. Madison, yargı denetiminin temel taşları atılmış ve hukukun üstünlüğü ilkesinin önemini pekiştirilerek mahkemelere yasaların Anayasa'ya uygunluğunu denetleme yetkisi verilmiştir. Bu durum, Yüksek Mahkeme'nin Anayasa'yı koruma işlevini güçlendirmiştir. Bu dava, yargı denetiminin temelini oluşturan ve hukukun üstünlüğünü pekiştiren bir karar sürecini ifade eder. Özetle Marbury v. Madison davası, günümüzde hâlâ geçerli olan anayasa yargısı uygulamalarının ve yargı denetiminin gelişimini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda siyasi gücün sınırlandırılması üzerine de kalıcı bir etki bırakmıştır. Bu dava sadece o dönemin hukuki yapısını değil, aynı zamanda günümüz demokratik bir toplumda yargının önemli bir denetim mekanizması olarak işlev görmesini sağlamıştır. Günümüzde bu ünlü hukuki tarihi dava anayasa yargı açısından hukuki başyapıt olarak görülmektedir.

İkinci olarak, hukukun tarihsel evrenselleşme sürecinde önemli bir dava ise **Plessy v. Ferguson (1896)** davasıdır. Amerikan hukuk tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilen bu dava, ayrımcılık ve ırk temelli yasaların geçerliliği açısından kritik bir rol oynamıştır. Davaya sebep olan ana etken, siyahilerin ve beyazların ayrı bir şekilde sınıflandırılmaya çalışılmasıdır. Dava, Amerika Birleşik Devletleri'nde Jim Crow yasalarının belirgin olduğu, ırkçı ayrımcılıkların yaygınlaştığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Bu ayrımcı ortam özellikle Güney eyaletlerinde yoğunlaşmış ve Afroamerikalılar ile beyazların ayırımına dayalı sosyal ve hukuki düzenlemelere yol açmıştır. Jim Crow yasalarının bir ilkesine göre siyahiler ve beyazların ayrı vagonlara sahip olması gerekmektedir. Dava, Homer Plessy adlı bir Afroamerikalının Louisiana'daki bir tren yolculuğunda "beyazlar" için ayrılmış bir vagona seyahat etmeye çalışmasıyla başlamıştır. Plessy, trende beyaz olarak kabul edilen bir vagona oturmak istemiş ancak bu girişimi nedeniyle tutuklanmıştır. Bu tutuklamanın ardından ülke genelinde siyahiler arasında direniş hareketleri başlamıştır. Bu direniş, bireysel ve toplumsal düzeyde birçok farklı şekilde kendini göstermiştir. Davanın yargı sürecinde Plessy, tutuklanmasının ardından yasanın anayasaya uygun olmadığını savunarak Yüksek Mahkeme'ye başvurmuş ve **14. Madde'nin Eşit Koruma Maddesini** ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Ancak, Yüksek Mahkeme 18 Mayıs 1896'da 7-1 oyla Plessy'nin aleyhine karar vermiştir. Mahkeme kararında, siyahi insanlar için ayrılmış tren vagonlarının zorunlu olarak daha aşağı olduğunu reddetmiş bu kararında "ayrılma ama eşitlik" ilkesini benimsemiştir. Bu dava sonucunda Plessy v. Ferguson kararı ayrımcılığın anayasal gerekçesi olarak, Güney eyaletlerinde ırk ayrımcılığına dayalı yasaların meşrulaşmasına yol açmış ve uzun bir süre boyunca "ayrı ama eşit" ilkesinin geçerli olmasını ve belirtilen kararın eğitim, sosyal ve diğer kamu hizmetleri gibi alanlardaki ayrımcı uygulamaların devam etmesini sağlamıştır. Bu karar Jim Crow Güney'inin önümüzdeki yarım yüzyıl boyunca varlığını sürdürmesini sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca Plessy v. Ferguson (1896) kararı, Amerikan tarihinde medeni haklar hareketi için bir tetikleyici olmuştur. Ancak, yıllar sonra Brown v. Board of Education (1954) davası bu ilkenin geçerliliğini yitirerek, kamu eğitiminde ırk ayrımcılığını sona erdirmiştir. Brown davası, eşitliğin sağlanması adına kritik bir dönüm noktası olmuş ve medeni haklar mücadelesini hızlandırmıştır. Özetle, ırkçılığın ve ayrımcılığın hukuki etkilere sebep olan bir dava olarak tarihe geçmiştir. Amerikan hukuk sistemi tarihinde bu dava eşitliği bakımından uzun süreli etkiler bırakmış ve bu etkiler toplumsal normlarının evrimi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dava, eşitlik mücadelesinin tarihindeki karanlık bir dönem olarak anılsa da sonunda bu mücadelenin daha güçlü bir dönemde aydınlık meşalelerini yakmıştır.

Bir başka dava konusu ise Trail Smelter Davasıdır. Bu dava 1938 ve 1941 yılları arasında ortaya çıkan uluslararası bir hukuk davasıdır. Olayların gelişim süreçlerini ele alarak Trail Smelter davasının hangi aşamalardan geçerek nasıl bir karar alındığını inceleyelim. Olayların gelişimindeki ana neden British Columbia'nın Trail şehrindeki bir kurşun ve çinko eritme tesisinin, özellikle kükürt dioksit ve diğer kirleticilerin açığa çıkan gaz sonucunda Amerika Birleşik Devletleri'nin Washington eyaletindeki bölgelerde tarım arazilerine ve insan sağlığına verdiği zararlar nedeniyle ortaya çıkmış olmasıdır. ABD, Washington eyaletindeki bazı tarım arazilerinde meydana gelen kötü etkiler nedeniyle şikayet talebinde bulunmuştur ve Kanada hükümetine karşı tazminat davası açmıştır. Her iki ülke de uluslararası tahkim mahkemesinde bu olayın görülmesini kabul etmiştir. Mahkeme ABD ve Kanada devletinin menfaatlerini gözeterek delil incelemesi yapmıştır. Kararda mahkeme "Uluslararası hukukta, bir devlet, başka bir devletin sınırları içindeki zarar vermektan kaçınma yükümlülüğündedir." ilkesine dayanarak bu kararı vermiştir. Kanada'nın Trail Smelter'in sebep olduğu çevresel zararlardan sorumlu olduğuna ve bu zararı karşılayabilmek için Kanada'yı zararın tazmini için belirli bir miktar para ödemeye mahkum etmiştir. Sonuç olarak, Trail Smelter Davası, uluslararası çevre hukuku alanında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Devletlerin sınırsal etkilerin başka bir devletin topraklarında çevresel etkilerin sorumluluğunu kabul eden örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

Özetle hukukun evrenselliğe ulaşması için çok sayıda aşamalardan geçmesi yadsınamaz bir gerçektir. Hukuk tarih boyunca önemli davalar aracılığıyla şekillenmiş ve evrensel insan hakları, adalet ve eşitlik ilkelerine dayanan bir süreç olarak öne çıkmıştır. Marbury v. Madison, Plessy v. Ferguson, Brown v. Board of Education ve Trail Smelter Davası gibi önemli davalar, hukuk normlarının oluşmasında, uluslararası ilişkilerde yer bulması ve yerel hukuk sistemlerin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu davalar sonucunda insan eşitliğini, ayrımcılık ve sınıfsallaştırma yapılmamasını , uluslararası çevre ilişkilerinin düzenlenmesini, sosyal adalet sisteminin düzenlenmesi gibi birçok konuda yol göstermişlerdir. Ayrıca adli yargı hukuk sisteminin gelişmesine katkı sağlamış ve hukuki evrensel normların oluşmasına sebep hazırlamıştır. Böylelikle, hukukun evrenselleşmesinin gelişiminde sadece bireylerin haklarını korumanın ötesinde toplumların daha adil, eşit ve demokratik bir yapıya kavuşmasına yardımcı olmuştur.

KAYNAKÇA

- **FindLaw, Marbury v. Madison Case Summary.** <https://supreme.findlaw.com/supreme-court-insights/marbury-v--madison-case-summary--what-ya>. Erişim tarihi: 14.11.2024.
- **Quora, Why is the Supreme Court Decision Marbury v. Madison Important?.** <https://www.quora.com/Why-is-the-Supreme-Court-decision-Marbury-v-Madison-important>. Erişim tarihi: 14.11.2024.
- **History.com, Plessy v. Ferguson.** https://www-history-com.translate.goog/topics/black-history/plessy-v-ferguson?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc&_x_tr_hist=true. Erişim tarihi: 14.11.2024.
- **DergiPark, Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi, Marbury v. Madison Dava İncelemesi.** <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuhfm/issue/9073/113203>. Erişim tarihi: 14.11.2024.
- **Wikipedia, Marbury v. Madison.** https://en.wikipedia.org/wiki/Marbury_v._Madison. Erişim tarihi: 14.11.2024.

